

Burka Viktória–Vida Judith–Wizner Balázs

SZALAKÓTA – A ROMA ÉRDEKKÉPVISELET SORSA EGY ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGI FALUBAN¹

Mit tehet a hajótörött, ha nem tud úszni, nincs csónakja, és a part messze van? Kezden el minden erejével kapálózni, hátha így partot ér? Nagy esélye van rá, hogy a mélybe süllyed. Vagy a víz felszínén lebegve várjon arra, hogy valamilyen csoda folytán megmenekül? Erre így sincs sok esélye, ám valószínűleg tovább fönnymarad a felszínen.

Kutatásunk helyszíne Szalakóta, Magyarország északkeleti csücskében, a Cserehát dombjai között fekszik. A környék kedvezőtlen adottságai, szociális és gazdasági mutatói ellenére a cigány lakosság meglepő szervezeti aktivitását tapasztaltuk itt: a nyolcszáz lelket számláló, 60%-ban cigányok lakta faluban – országos szinten is egyedülálló módon – tíz roma civil szervezet működik a kisebbségi önkormányzat mellett. Tanulmányunk elsősorban arra keres választ, hogy a polgárosodástól talán legtávolabb lévő, gyöngye érdekérvényesítő képességgel rendelkező cigányság hogyan tud élni a politikai átalakulás kínálta lehetőségekkel. Hogyan tudja használni a jelentős anyagi, kulturális és kapcsolati tőkét igénylő civil érdekképviseleti eszközöket, valamint az újonnan létrejött kisebbségi önkormányzat intézményét? Vajon a civil szervezetek mennyire lehetnek eszközei az emberek aktivizálásának? Megtanulnak-e úszni, vagy a kapálózásban még mélyebbre kerülnek?

A szalakótai vizsgálat a cigány kisebbségi önkormányzatok tevékenységét vizsgáló Szalai Júlia vezetésével folyó kutatássorozat kilencedik állomása.² Az adatfelvétel 2000 áprilisa és júniusa között zajlott. Az esettanulmányt mintegy negyven, magnóval rögzített interjú, valamint számos kötetlen beszélgetés alapján készítettük el: felkerestük a falu egykori és jelenlegi vezetőit, az önkormányzat és a civil szervezetek képviselőit, valamint a cigány és a nem cigány lakosokat.

A falu cigányságának története

A falu idősebb lakosai szerint már „szüleik idejében” is éltek cigányok Szalakótán, a falu két szélén, távolabb a nem cigányok által lakott területtől, ahogy az országban szinte mindenütt. A cigányok többsége a falu nincstelen parasztjaihoz hasonlóan zseléként dolgozott, saját földjük általában nem volt, egy-egy kis parcellát kivéve. Mások vályogvetésből, zenélésből, pásztorkodásból éltek, valamint – főleg az asszonyok – egy-egy parasztszaládkhoz jártak különböző ház körüli munkákat végezni, amiért terményben kaptak fizetséget.

¹ A tanulmányban szereplő helységek és személyek neveit megváltoztattuk.

² A TÖBBSÉGI-KISEBBSÉGI VISZONYOK NÉHÁNY SZOCIOLÓGIAI VONÁSA AZ EZREDFORDULÓ MAGYARORSZÁGÁN című kutatást a University of Stockholm, az OTKA, a NEKH és a Soros Alapítvány támogatta.

A háborút követően a falu cigány lakossága jelentős részben kimaradt a földosztásból. A parasztlakosság pedig a kényszerterjesztés miatt elvesztette a földosztás során kapott földjét. A föld elvétele és a kötelező beszolgáltatások miatt a parasztság életkörülményei jelentősen megromlottak. Sokak számára szinte az egyetlen kitérés lehetőség az iparban való elhelyezkedés volt. A hatvanas évek iparosítási politikájának részeként az olyan aprófalvas régiókban, mint a Cserehát vagy az Ormánság, a fejlesztéseket a minimumra csökkentették. A centralizáló, körzetesítő településpolitikát „el-sorvasztandónak” ítélte ezeket a területeket. A szellemi és anyagi tőkével rendelkező lakosok – akiket a térszerkesztés, földjeik „betagosítását” követően már nem marasztalt semmi – további jelentős része hagyta el a falvakat. Helyben elsősorban a szegényparasztok és a nincstelének gyermekei, valamint az idősebbek maradtak. Ugyanebben az időszakban a földuzzasztott, három község tsz-eiből összevont szalakótai tsz nemcsak a falubeli, hanem a környékbeli cigányoknak is munkalehetőséget biztosított. Ekkor sok cigány család telepedett le Szalakótán, nemcsak a közelebbi, hanem távolabbi településekről is. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a cigány lakosok aránya megnőtt a faluban. Ezzel párhuzamosan, az MSZMP 1961-es rendeletének³ megfelelően Szalakótán is megkezdődött a cigánytelepek fölszámolása. A jelentős elvándorlás következtében a cigány lakosok elsősorban az elhagyott parasztházakba költöztek be. A falu nem cigány lakosságának elvándorlása és ezzel párhuzamosan a romák egyre nagyobb arányú megjelenése egymást erősítő folyamat volt.

A visszaemlékezések szerint a cigányság a felemelkedés, egyenlővé válás érzésével, élményével élte át az említett időszakot. Addig elérhetetlen lehetőségek nyíltak meg számukra: bekerültek a falu belterületére, életkörülményeik javultak, a nem romákkal azonos munkahelyeken, adott esetben azonos beosztásban dolgozhattak. Ám az eddig patriarchális módon lenézett, lekezelt romák befogadása nem volt problémamentes. A romák integrációját nem kísérte a többségi társadalom elfogadása, hanem részben épp e folyamatnak köszönhetően a két etnikum között a feszültségek és ellenérzések növekedtek.

A rendszerváltás következtében a helyi lakosság jelentős részét foglalkoztató munkahelyek megszűntek a régióban. A tsz már a nyolcvanas években hanyatlásnak indult. Ekkor még a cigány lakosok – képzettebbé válásuk következtében is – el tudtak helyezkedni városi nagyvállalatoknál. A rendszerváltást kísérő recesszió azonban e munkahelyek gyors megszűnését és tömeges munkanélküliséget eredményezett. Azok a családok, amelyek a háború előtt, majd a szocializmus időszakában is vezető szerepet tölthettek be a falu életében, az első adandó alkalommal kézzelfogható, anyagi tőkévé váltak. A legjobb minőségű földterületek elsősorban az ő tulajdonukba kerültek. Ez az a három-négy nagygazda, akik jelenleg mezőgazdasággal foglalkoznak a nem cigány lakosság körében, és akik talán azért is, mert gyökereik több generáción át a községhez kötődtek, napjainkban is itt képzelik el jövőjüket. A településen ők azok, akik életképes – a szükséges minimális tőkével rendelkező – mezőgazdasági vállalkozásokat tudtak létrehozni. Gazdaságaik helyi viszonyok között sikeresnek mondhatók. Ám még így is kiszámíthatatlan és bizonytalan vállalkozásaik hosszú távú fennmaradása.

³ Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról. In: *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962*. Kossuth Könyvkiadó, 1979.

A cigányság magasabb (középfokú) végzettségű, jobb helyzetű rétegéből is kerülnek ki vállalkozók, akik fakitermeléssel, mezőgazdasággal és építőipari tevékenységgel foglalkoznak. Megfelelő gépeik nincsenek, és különösen a mezőgazdaság esetében a szakértelem hiánya is akadályozza vállalkozásaik eredményes működését, melyek beindításához a roma vállalkozásokat segítő programok pályázati forrásait regionális, de talán országos összehasonlításban is kiemelkedő számban vették igénybe.

A munkaképes korú cigányok legfőlőbb idényjellegű napszámomunkát találnak a környéken. Bejelentés nélkül dolgoznak 1400–2000 Ft napi bérért, mely a nyári időszakban csökkenti ugyan kiszolgáltatottságuk mértékét, de mellette – a téli időszakban kizárólag – segélyekre szorulnak. Néhányan rendelkeznek valamennyi földterülettel, elsősorban azok, akik tsz-tagok voltak, és a kapott kárpótlási jegyet nem adták el, hanem földet vásároltak rajta. Sokan a ház körüli kiskertekben termelik meg alapvető szükségleteik egy részét, ami esetükben a létfenntartásukhoz meghatározó mértékben járul hozzá. Ahogy egyikük megfogalmazta: *„Szalakótán most már mindenkinek legalább egy házacskája van, s a kertet művelgetik. Legalább nem kell zöldségért szaladni ide vagy oda. Csak megtermeljük a saját magunk részét.”* A kisebbségi önkormányzat és különböző szervezetek vetőmaggal támogatják a családokat.

A falu perifériára kerülése, a lakosság elvándorlása, ezzel párhuzamosan a cigány lakosság megjelenése a településen élő két etnikum viszonyát, együttélésük kereteit alapvetően változtatta meg. Ha csak a felszínt nézzük, akkor napjainkban a faluban lakó cigányok és nem cigányok viszonylag békében élnek egymással, a „biztonságos” távolságtartás azonban mindkét fél részéről kitapintható. *„Nincs konfliktus, nem veszekszenek az emberek, mert nem mernek. Inkább nem szólnak.”* A „többség” azzal szembesül, hogy településükön a közéletben is egyre aktívabb cigányok maholnap még a falu vezetésébe is bekerülhetnek, amit nehéz elfogadnia egy közösségnek, hiszen szülei emlékében a cigányok még a faluszéli vályogviskókban éltek, s ők maguk is erős ellenérzésekkel viseltetnek a cigányság iránt. A romák pedig életkörülményeik elviselhetetlensége és helyzetük kilátástalansága miatt egyre elkeseredettebbek. A ki nem mondott szavak mögött feszültségek lappanganak.

Az etnikai különbségek persze könnyen elterelhetik a figyelmet arról, hogy a helyi társadalom másként strukturálódik anyagi, hatalmi és etnikai dimenziók tekintetében. Ezeknél még jelentősebbnek érezzük azt a törésvonalat, amely a megélhetési stratégiák két típusa között osztja meg a helyi társadalmat. A falu többsége megpróbál a „felszínen lebegni”: a nem cigány, viszonylag jól képzett lakosok állami intézményekben vagy a kereskedelembe vállálnak rosszul fizető munkát, az idősebbek alacsony nyugdíjból élnek; a cigány lakosok pedig javarészt segélyekből és napszámából tengődnek. Ez nem vezethet máshoz, mint a korábbi anyagi és társadalmi helyzet szinten tartásához vagy lassú romlásához. Ezzel szemben a „kapálózók”, a falu (cigány és nem cigány) vállalkozói egy rendkívül bizonytalan, ám úgy tűnik, egyelőre az egyetlen járható utat találták meg társadalmi státusuk megőrzésére, illetve erősítésére.

Roma szervezetek Szalakótán

A rendszerváltással, illetve a demokratikus jogok kiszélesedésével egy időben a falu cigány lakosainak többsége elvesztette munkahelyét. Ezt követően – ekkor még az alapítványi pályázatoktól függetlenül – néhány ambiciózusabb és jobb helyzetben lévő cigány lakos vállalkozásba kezdett általában a mezőgazdaság területén.

Úgy tűnik azonban, hogy a súlyos egzisztenciális krízis ellenére az első civil kezdeményezések mégsem a gazdasági-szociális problémák megoldására születtek, hanem alapvetően politikai és kulturális⁴ célokat fogalmaztak meg. Ezt azért is hangsúlyozzuk, mivel később a szervezetek tevékenységi köre éppen a szociális programok irányába tolódott el. Sárközi Aladár és Setét Elemér tagja lett a Magyarországi Cigányok Igazság Pártjának, illetve Sárközi vezetésével 1990-ben létrehozták a párt helyi szervezetét. Ágas Gyula Szalakótán és Burai Jenő (aki később a falu polgármestere lett) Sóstófüldön alapított Phralipe szervezetet 1992-ben.

Az első hivatalosan bejegyzett szervezetek tehát országos cigány szervezetek helyi szervezeteiként jöttek létre, illeszkedve a rendszerváltás utáni civil szerveződési láz folyamatába. A kezdeti időkre tekintve nehéz éles különbséget tenni az első szervezetek szellemisége és programjainak jellege között. Talán mégsem véletlen, hogy Sárközi Aladár az állammal szemben lojálisabb MCIP-hez, Ágas pedig a radikálisabban fellépő Phralipéhez csatlakozott. Érdekérvenyesítési stratégiáik ugyanis megfelelnek a későbbiek során kiformalódott, az országos politikában is megfigyelhető kettős irányú roma képviseleti rendszernek: egyfelől a helyi hatalmakkal szemben lojális irányzatnak, mely lojalitásáért cserébe a helyi hatalmak támogatását kéri, másfelől pedig a radikálisabb politikát képviselő irányzatnak, mely a cigány közösség politikai súlyának növelését célozza meg, és ehhez nem helyi, hanem többnyire külföldi alapítványi forrásokat vesz igénybe.

Az első kezdeményezések aktivitása politikai és kulturális területekre koncentrált, különösebb anyagi haszonnal – akkor még – nem járt. Talán ennek is köszönhető, hogy ebben az időszakban a különféle szervezetek között nem volt jelentősebb konfliktus. Mindazonáltal az, hogy a szalakótai cigányság bekapcsolódott a rendszerváltással elinduló országos civil szervezetépítési folyamatba, jelzi társadalmi integrációjának előrehaladottságát is. A helyi érdekképviseletek sorsának további alakulását azonban csupán az általános társadalmi tényezőkkel már nem magyarázhatjuk. Abban ugyanis bizonyos személyeknek és az alapítványi programok megjelenésének is meghatározó szerepük volt.

A civil szervezetek tevékenységi körének bővülése a gazdasági-szociális programok irányába ugyan már 1992-ben megtörtént, de ez a folyamat csupán 1993–94-től vált jelentőssé. Ekkor alapvetően változott meg a cigány lakosok elképzelése a civil szervezetek szerepéről: azok mentőcsónakként jelentek meg számukra. A hátrányos helyzetű cigány lakosok, akik a rendszerváltást követően egyre kevésbé bízhattak az állam vagy a helyi közigazgatás segítségével, a pénzforrások új formáját találták meg a civil szervezetekben. Két fontos tényezőt kell említeni. Egyfelől a lakosság reménytelen gazdasági helyzetét, másfelől azt, hogy megjelentek azok a kisvállalkozásokat támogató programok, melyek nem csupán a szociális helyzetet, hanem az etnikai hovatartozást is figyelembe vették. Vagyis az (etnikai) pozitív diszkrimináció elvét alkalmazták a szociális ellátás területén.

Az ilyen típusú programok mintáját az Autonómia Alapítvány szolgáltatta. Az alapítvány koncepciója, hogy a szociális problémákat közösségfejlesztésen keresztül oldják meg a cigány lakosok, közösségi kézben lévő, vagyis szervezeti formában működő, többnyire mezőgazdasághoz kapcsolódó kisvállalkozások beindításával. Ehhez nyújt

⁴ Sárközi és unokatestvére, Ágas Gyula alakított egy zenei együttest, mely rendszeresen fellépett a környék településein különféle rendezvényeken.

az Autonómia részben vagy egészben visszatérítendő kamatmentes kölcsönt. A kölcsön visszatérítésének jelentősége az, hogy az alapítvány érzékeltetni szeretné: a támogatás nem segély, és hogy nyereséges vagy legalábbis költségeiket megtermelő vállalkozások létrejöttét támogatja. Később hasonló programot indított be a Soros Alapítvány és a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány, a háztáji földművelést támogatta továbbá a környező falvakban karitatív munkát végző Holland Alapítvány is. Mindemellett több, egyéni gazdálkodókat is segítő alap létesült, mely szociális szempontokat is figyelembe vett mezőgazdasági vállalkozások segítésénél.

A Holland Alapítvány tevékenységére külön is érdemes kitérni, mivel alapvetően határozta meg a helyi civil szervezetek fejlődését és a lakosság civil szervezetekről kialakított képét. A Holland Alapítvány 1992-ben kezdte meg működését Szalakótán. Vezetője, aki hazájában sikeresen folytatott adománygyűjtő tevékenységet, komolyabb helyismerettel nem rendelkezvén, valamint az adományozási procedúra megkönnyítése miatt is, helyi személyi és szervezeti partnerekre támaszkodott. Úgy gondolta, a helyi romák segítségét veszi igénybe, és az Alapítvány magyarországi működtetésére nem épít ki külön apparátust. Első partnerével, Sárközi Aladárral öt éven át működtek együtt, és ezalatt a holland aktivista meglehetősen sok támogatást juttatott (többek között) Szalakótára. Sárközi a tsz-ben dolgozott traktorosként, majd Miskolcra került a vasúthoz, ahol kocsimosó volt. 1990-ben elbocsátották, és munkanélküli lett. Ekkor lépett be a Magyarországi Cigányok Igazság Pártjába, és megalapította annak szalakótai alapszervezetét. Mivel az MCIP akkor még pártként működött, és csak 1993-ban alakult át civil szervezetté, alapszervezete jogilag nem volt alkalmas adományok fogadására. Ezért a holland aktivista közreműködésével Sárközi megalapította a Magyarországi Cserháti Cigányok Érdekvédelmi Szervezetét. Azzal, hogy a holland aktivista Sárközire bízta a segélyezés ügyét, folyamatosan konfliktusos helyzetekbe hozta őt saját közösségében. Másrészt mivel nem volt jól körülhatárolható tevékenységi köre a Holland Alapítványnak, szinte mindenre adott pénzt, ami a vezető számára szimpatikus volt, kulturális rendezvényre és gazdálkodási tevékenységre egyaránt, úgy tűnhetett, mint az amerikai nagybácsi, akihez mindig lehet fordulni anyagi problémák esetén. Ez jelentős mértékben befolyásolta a lakosság civil szervezetekről kialakított képét.

Senki sem lehet próféta...

A szervezetek vezetőinek közös jellemzője, hogy szakképzettséggel rendelkező munkások voltak, közülük többen a tsz segítségével részt vettek szakmai képzésben. A rendszerváltásig stabil munkahellyel rendelkeztek, és megbecsült tagjai voltak a falu cigány közösségének, valamint elfogadott helyzetük volt a nem cigány munkatársak körében is. A vezetők közül több szempontból is ki kell emelnünk Ágas Gyula személyét, nem csupán azért, mert a helyi civil élet legmeghatározóbb figurája volt (illetve részben még mai napig is az), hanem mert, úgy véljük, egyik jellegzetes típusát testesíti meg a magyarországi roma vezetőknek is.

Első találkozásunkkor házába lépve azt láttuk, hogy éppen számítógépén szerkesztette szervezetének hírlevelét, és az internetről szedte le a pályázati lehetőségekről szóló információkat. Ennek a Borsod megyei kis falunak a munka nélküli cigány lakosa az évek folyamán professzionális nonprofit szervezeti menedzserré nőtte ki magát, anélkül, hogy komolyabb elméleti tudásra vagy szűkebb lakóhelyi környezetének példájára, segítségére támaszkodhatott volna.

Ágas kamaszkorától Pesten tanult és dolgozott. A hetvenes években részt vett a születő cigány kulturális mozgalomban, illetve annak egyik meghatározó csoportjában, a Daróczi Agnes vezette Romano Glaszo folklóregyüttesben. Magyarországon ebben a körben és időszakban artikulálódott a roma kultúra elismertetésének és terjesztésének igénye, a cigányság mint önálló kulturális entitás képviseletének gondolata. Ez a szellemiség alakította Ágas identitását és politikai hozzáállását. Miután a nyolcvanas évek végén hazatért falujába, unokatestvérével, Sárközi Aladárral közösen létrehozott egy népzenei csoportot, a „Zimankó” nevű zenekart, a Romano Glaszo mintájára.

Nem sokkal azután, hogy elbocsátották munkahelyéről, megalapította a Phralipe helyi szervezetét. Bár már korábban is részt vett a helyi közéletben, először mint cigány szószóló a szocialista időszak alatt, később pedig mint együttesszervező a rendszerváltás idején, valójában ekkor döntött úgy, hogy megpróbálkozik a helyi cigányság szervezett érdekérvényesítésével. A Phralipe megalapítását követően beindított egy nyolcvan főt foglalkoztató szociális földprogramot önerőből, illetve vállalkozóktól kapott kölcsönökből. 1993-ban az Autonómia Alapítvány mezőgazdasági kistermelői pályázatán nyert, és ezzel fordulat következett be a helyi szerveződések életében is. A pályázást és különösen a mezőgazdasági programokra történő pályázást Ágas honosította meg Szalakótán. Ezt olyannyira tudatosan tette, hogy eleinte maga is biztatta a lakosokat szervezetek alapítására és a pályázati lehetőségek kihasználására. A hasonlóan szorult helyzetben lévő cigány lakosok Ágas sikerén fölbuzdulva sorra hozták létre szervezeteiket, és kezdtek pályázni azokhoz az alapítványokhoz, melyek mezőgazdasági termeléssel foglalkozó roma civil szervezeteket támogattak. A programok támogatásánál döntő jelentőséggel bírt, hogy a kevés értékelhető roma jelentkező okán az alapítványok lelkesen kezdték támogatni a legalább a működőképesség látszatát mutató roma szervezeteket. Hatékonyságukat bizonyítandó, az alapítványok is érdekeltté váltak a „szalakótai sikertörténetben”.

Ezt követően az Ágas által irányított, szervezeti vezetőkből álló választási szövetség jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a cigányságot támogatni kívánó jelölt nyerje meg a helyhatósági választásokat. Így 1994–1998 között Ágas kisebbségi önkormányzati elnökként viszonylag erős érdekérvényesítési pozícióval bírt.⁵ Ennek, valamint egyéb pályázati pénzeknek köszönhetően sikerült a cigányságnak különféle segélyeket biztosítani. Többször is emlegették az interjúalanyok, hogy a rezsiköltséget is kifizették a cigány lakosoknak.

Erre az időszakra tehető a *Szabadulás a Ridegből Kistérségi Cselekvési Program* elindítása, illetve az első nagyobb összegű pályázati pénz elnyerése. A program keretében a környező – Rideg kistérségi – településeket is bevonva jött létre a térség első képzési és munkahely-teremtési programja a cigány szervezetekre és kisebbségi önkormányzatokra alapozva. A program vezetője Ágas Gyula lett. Az úgynevezett mobilizátorok, vagyis a szervezetek és intézmények képviselői havonta találkoztak, és úgy tűnt, sikerül megvalósítani a demokratikus vezetés elvét. Az együttműködés azonban nem tartott sokáig. Ennek egyik fő oka, hogy habár a program kétszer is jelentős nagyságú összeget nyert, a munkahelyteremtés ügyében nem történt előrelépés. Fölépült egy szép központ számítógépekkel, internetkapcsolattal, és különféle – számítógép-keze-

⁵ Lásd a kisebbségi önkormányzatról szóló fejezetet.

lői, vezető-továbbképzési és néhány hagyományos foglalkozást, pl. szövést oktató – tanfolyamokra költötték el a pénzt, továbbá megvásároltak egy olajütőt.⁶ Sokan elégedetlenek voltak a program céljaival, és inkább örültek volna, ha a pénzt közvetlenül a mezőgazdaság fejlesztésére költik. Ez azonban nem volt lehetséges, hisz a támogatás célirányos volt.

1994 és 1998 között szoros együttműködés valósult meg az önkormányzat, a kisebbségi önkormányzat és más szervezetek között. Közösen pályáztak, és egymás forrásaira építve indítottak programokat.

1998 után aztán Ágas több fronton is megroppant. A *Szabadulás a Ridegből* program vezetéséről leváltották, és azzal Burai Jenőt, a sóstófoldi polgármestert bízták meg, aki egyben a megalakuló Rideg Térségi Szövetség vezetője is lett. A leváltást megelőző vizsály Ágas és Sárközi között nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az 1998-as helyhatósági választásokkor nem jött létre a politikai összefogás. Ebben a ciklusban Ágas a kisebbségi önkormányzatban másodhegedűs lett, saját szervezete is épp hogy csak működik. Mindezek ellenére a cigány lakosok még mindig őt tartják a leghitelesebb vezetőnek.

Végül is Ágas több szempontból sem tudott teljes mértékben a cigány közösségbe beépülni: részben a Budapesten töltött évek miatt, és részben a „pesti” szellemiség miatt, amit falujában képviselt. Hatalmas erőfeszítéssel igyekezett a Budapestről hozott minták szerint újjáformálni a súlyos egzisztenciális problémákkal küszködő közösséget. A cigány lakosság érdekeinek határozott képviselete nemegyszer váltotta ki a nem cigány lakosok, különösen a falu nagygazdáinak ellenérzését. Ebben közrejátszott az is, hogy cigány léte sikereket ért el, hogy közismertté vált, és sokáig (részben ez még ma is érvényes) a helyi politika meghatározó szereplőjévé tudott válni.

Önáltató önellátó

Ma Szalakótának olyan rossz a híre az alapítványoknál, hogy azt lehet mondani, szinte automatikusan visszautasítják, aki innét pályázik. Nem tudják eldönteni, kit támogassanak a pályázó szervezetek közül. Részben számosságuk, részben kudarcos működésük miatt egymás hitelét rontják. A nagyszámú, alig vagy egyáltalán nem működő szervezet léte azonban éppen a pályázati rendszerrel magyarázható. A rövid távra szóló, eseti, kis összegű támogatás nem ösztönöz arra, hogy a pályázók hosszú távon gondolkodjanak, illetve hogy a szervezetek összefogjanak és hatékonyan együttműködjenek. A mezőgazdasági vállalkozás beindítását szolgáló támogatások mértéke elégtelen volt a megfelelő géppark kiépítéséhez, a – tőkeigényes – mezőgazdasági vállalkozás kifejlesztéséhez, ugyanakkor ezt a szakismeretek hiánya is gátolta, hiszen bár szinte mindenki dolgozott a tsz-ben, egyik szervezete vezető sem volt képzett mezőgazdász. A szervezetek tehát eleve csak a tagok önellátását célozhatták meg.

Problémákat okozott az is, hogy egy-egy pályázó több forrásból kapott más-más összegű és más-más feltétellel nyújtott támogatást ugyanarra a feladatra. Így ugyanis követhetlenné vált a pénzfelhasználás útja mind a támogató, mind a szervezet tagjai számára. Ráadásul, míg az Autonómia és a Soros Alapítvány a pénzt nem elsősorban

⁶ Az olajütőt egyelőre nem tudták hasznosítani. Egyes szakértők szerint nincs is rá igazán szükség, mivel a közeli faluban működik már olajütő.

segélynek, hanem vállalkozási támogatásnak szánta, addig a Holland Alapítvány már kifejezetten arra adott pénzt az egyik szervezeti vezetőnek, hogy ingyen szántson a falu cigány lakosainak. Hogy aztán az adott szervezet éppen mikor kinek a pénzét használja, hogy most épp vállalkozik, vagy karitatív munkát végez, nem lehetett követni.

Nagyrészt ezeknek a tényezőknek tulajdonítjuk azt a mára mind a támogatók, mind a cigány lakosok és lényegében a szervezeti vezetők által is elismert tényt, hogy Szalakótán még az önellátás szintjén sem sikerült a termelő szervezetek fönntartását biztosítani.

Ha tehát a támogatások vállalkozás beindítására nem alkalmasak, hanem sokkal inkább tekinthetők egyszeri segélynek, a leghatékonyabb pályázóstratégia, ha minél több kicsi szervezet pályázik. Ekkor jut ugyanis a legtöbb összeg egy főre. A pályázattal versenyjellegéből adódóan ugyanakkor riválisokká váltak a szervezetek, és ez megakadályozta a cigányság összefogását más területeken is, vagy legalábbis kiélezte az ellentéteket a különféle csoportosulások között. Véleményünk szerint ennek köszönhető, hogy míg az 1994-es választáson három, addig 1998-ban egy cigány képviselő jutott be az önkormányzati képviselő-testületbe.

A szervezetépítés Szalakótán az individualizáció folyamatát erősítette. Ám a tradicionális közösségi érdekérvényesítéssel szemben egyelőre csupán az egyéni érdekérvényesítés eszköze lett, nem pedig a civil közösségépítésé. Az a tény, hogy az egyébként rokonságban lévő szervezetvezetők rivalizálnak egymással, bizonyítja, hogy a szervezetek egyrészt nem családi alapon szerveződnek, másrészt a rokonsági kapcsolatok nem segítik elő (feltétlenül) az összefogást. A szervezetvezetők közti nehezen kibogozható szövetségek és ellentétek rendszerét egyéni érdekek alakítják. (Magát jelentős személyiségnek tartó ember szervezetet alapít. Ez hozzátartozik tekintélyének megalapozásához és persze anyagi gyarapodásához.) Ehhez hasonlóan nincs éles határ a különböző szervezetek társadalmi bázisai között sem. Tudvalevő, hogy a szervezetek tagsága között vannak átfedések, bár ezt konkrétan nem tudtuk nyomon követni. Erre nem is volt lehetőség, hiszen a szervezetek az Autonomia fölkérésére sem hozták nyilvánosságra tagságuk névsorát. Mivel azonban minden szervezetben tíz-húsz tag vesz részt, sejthető, hogy más módon nem is jöhetett volna létre ennyi szervezet ötszáz főnyi cigány lakosságra építve. Az átfedések mindenesetre arra mutatnak, hogy a cigány lakosság nem polarizálódik a szervezetek közötti ellentétek szerint, hanem maguk is egyéni gazdasági érdekeiket figyelembe véve csatlakoznak egyikhez vagy másikhoz vagy akár többhöz is. Azonban a szervezetek gazdaságilag nem működnek hatékonyan, így ezek az érdekek állandóan sérülnek, vagy csakis valakiknek a rovására érvényesíthetők. Ennek ellentmond a támogatási rendszerben feltételül szabott civil szervezeti forma, mely elviekben közösségi érdeket és célokat kellene, hogy szolgáljon. Vagyis az alapítványi támogatás célja, az anyagi gyarapodás csak a program feltétele, a civil szervezet szétbomlása árán érhető el. Nem anyagi jellegű közösségi célok pedig vagy eleve nem fogalmazódnak meg, vagy a szervezetben belüli konfliktusok miatt nem fogalmazódhatnak meg. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy szervezetként nem működnek a szalakótai szervezetek. A tagság nem érzi magáénak a szervezetet, és nem sokat tud a működéséről.

Mindeme kudarcok mellett a szervezetépítés folyamata hozott pozitívumokat is. A pályázatírás, a szervezet létrehozása és működtetése körüli adminisztráció, az új kommunikációs formák megtanulása, a felelős vezetőként, tárgyalással és döntéshozással szerzett tapasztalatok, valamint a kapcsolati rendszer bővülése mind fontos elemei le-

hetnek a társadalmi integrációhoz szükséges tudásnak. Persze csak abban az esetben, ha a társadalmi integráció egyéb feltételei is adottak lesznek. Ha például nem megoldott, hogy valaki bejárjon Miskolcra, mert senki nem támogatja a megnövekedett utazási költségét, úgy eleve számtalan olyan munkaalkalomtól esik el, melyeknél ezek a képességek használhatók és továbbfejleszthetők lehetnének. A szervezeti működés közvetlen mobilizációs csatornát általában nem eredményezett, viszont egy-két vezetőnek, úgy tűnik, sikerül továbblépnie és akár a gazdasági életben, akár az önkormányzatnál vagy a civil szférában érvényesülnie. Nehéz persze megítélni, hogy ezek mennyiben a szervezeti tevékenység következményei. Másrészt, ha azok is, ez nem csökkenti a programok kudarcosságának tényét. Ha ugyanis az lett volna a cél, hogy néhány cigány vezető stabilizálja helyzetét, úgy nyilvánvalóan egészen más jellegű programokra lett volna szükség.

Cigány Kisebbségi Önkormányzat Szalakótán

Az első kisebbségi önkormányzati választást a faluban – 1994-ben – a civil szervezetek választási szövetsége készítette elő. A jelentősebb erőt képviselő szervezetek – a Phralipe és a Lungo Drom helyi szervezetei, valamint a Magyarországi Csereháti Cigányok Érdekvédelmi Szervezete – közési koalíciót alkotott. A választási szövetség céljai nem korlátozódtak csupán a kisebbségi önkormányzat felállítására, elképzeléseik ennél messzebbre mutattak: a települési önkormányzat testületébe is be akartak juttatni minél nagyobb számban cigány képviselőt. 1994-ig ugyanis nem volt rá példa, hogy a falu lakosságának számszerű többségét alkotó cigányság – illetve a falu lakosságának egésze – cigány képviselőt delegált volna az önkormányzatba. Noha a testület mellett jelen volt a kisebbség szószólója, azonban szerepéből adódóan szavazati joga nem, csupán tanácskozási joga volt. A szervezetek közti megállapodás értelmében minden szervezet jelölt egy főt a települési és egy főt a kisebbségi önkormányzatba. A választási szövetség saját polgármesterjelöltet nem indított, támogatták viszont a jelöltek egyikét, aki *„közvetlen volt, nem zárkózott el, érezni lehetett, hogy nem a cigányság ellen van”*, és aki a választásra készülve programjában is megfogalmazta: a település önkormányzatában szükség van, mintegy *„ütközőpontként”*, cigány képviselőre is.

A választási eredmények többé-kevésbé beváltották a koalícióhoz fűzött reményeket. Az önkormányzat képviselő-testületébe két cigány jelölt került, a polgármesteri széket pedig a választási szövetség jelöltje foglalhatta el. Megalakult az első kisebbségi önkormányzat is, melynek elnöke az az Ágas Gyula lett, akit a Phralipe vezetőjeként már az előbbiekből megismerhettünk.

A kisebbségi önkormányzat megalakulásakor, működése feltételeinek kialakítása közben a kisebbségi önkormányzat számára az önkormányzati bürokrácia útvesztőiben való eligazodás, a hivatal néha döcögő működésének megértése, elfogadása okozta talán a legtöbb nehézséget. Kiváltképp a pénzügyi kérdések körül alakultak ki súrlódások. A kisebbségi önkormányzat nagyobb autonómiát – saját elkülönített bankszámlát, a támogatások folyósítását január 1-jén – szeretett volna, azonban erre nem nyílt mód. Ugyanis a hivatal működési rendje, valamint a forráshiánnyal küszködő, eladósodott önkormányzat pénzügyi korlátai a kisebbségi önkormányzat mozgásterét is befolyásolták. A települési önkormányzat viszont nehezen kezelte azt a helyzetet, hogy a kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkező kisebbségi önkormányzat mindig naprakész informá-

ciókkal rendelkezett, a jogszabályokról, pályázati lehetőségekről jóval hamarabb értesült, mint a település önkormányzata. A kisebbségi önkormányzat aktivitása, kezdeményezése miatt gyakran érezte úgy, hogy szinte „fut az események után”.

A cigány kisebbségi önkormányzat tevékenysége az 1994–98-as választási ciklus során nagyjából két területet ölelt fel: a kultúra és hagyományőrzés, valamint a szociális ellátás területét. Évente megrendezték a cigánytalálkozót, amely ekkorra már többéves múltra tekintett vissza. A kétnapos rendezvény első napján előadásokat tartottak a meghívott előadók: a szervezeteket és a kisebbségi önkormányzatot támogató alapítványok képviselői, a környező települések polgármesterei. Külföldről, Romániából és Szlovákiából is érkeztek vendégek. Másnap hagyományőrző programokra és közösségi játékokra került sor. A cigánytalálkozó létjogosultságát a parasztság köréből senki nem kérdőjelezte meg. A települési önkormányzat anyagi forrásokkal és a szervezésben nyújtott segítséggel járult hozzá a megrendezéshez, noha sokak számára az esemény nem tűnt egyébnek, mint parttalan mulatozásnak.

A kisebbségi önkormányzat szociális területen végzett tevékenysége különös hangsúlyt kapott. Ez nemcsak a kisebbségi önkormányzat programjaiban mutatkozott meg, hanem a cigányság érdekeinek „nagy” önkormányzatbeli képviseletében is. Ez utóbbi tevékenység ugyanis 1994 és 1998 között megoszlott a képviselő-testületben helyet foglaló cigány képviselők és a kisebbségi önkormányzat között.

A szociális érdekek képviseletének előtérbe helyeződése már közvetlenül a választás után látható volt, amikor is a kisebbségi önkormányzat részéről feladat- és hatáskörei kialakítása kapcsán felmerült az igény bizonyos hatósági feladatok, nevezetesen a cigány lakosság segélyezésének átvállalására. Az akkori elképzelések szerint a cigány lakosságot érintő segélybeadványokat a kisebbségi önkormányzat bírálta volna el, ennek megfelelően ő diszponált volna a szociális segélykeret egy – a cigányság aránya és szociális helyzete alapján súlyozott – hányada felett. Ennek az elgondolásnak túl sok realitása nem volt, azonban előrevetítette a kisebbségi önkormányzat szociális problémák iránti elkötelezettségét.

A kisebbségi önkormányzat szociális szerepvállalásának különös hangsúlya nem meglepő, tudva azt, hogy a szegények aránya a cigányság körében jóval magasabb, mint a nem cigány népesség körében, és hogy a szociálpolitikai ellátórendszer szinte teljes eszköztelenséggel áll szemben ezzel a problémával. A kulturális hagyományok ápolására, őrzésére hivatott szervezet óhatatlanul belecsúszott ebbe a szerepbe, hiszen a perspektívát vesztett, gyakran alárendelt társadalmi szerepeket betöltő cigányság problémái legkézenfekvőbben a szociális dimenzióban ragadhatók meg. Ebből adódóan szinte magától értetődő volt – mind a cigány és nem cigány vezetők, mind a cigány lakosok részéről – az 1994-es önkormányzati választás után, hogy a testület mindkét cigány tagja a szociális bizottságba került. A következő választás után sem alakult ez másképp: a képviselő-testület immáron egyetlen cigány tagja újfent a szociális bizottságba, annak is elnöki székébe került. Félő, hogy az önkormányzati struktúra ilyenén alakulása tovább erősíti és mintegy intézményesíti a cigányság szegregációját, szociális problémáinak megkülönböztetett kezelését.

Ez látszik az önkormányzat törekvéseiből is: abból, hogy a szociális érdekek képviseletét mindkét ciklusban cigány képviselőre ruházta, holott a szóba kerülő jelöltek között a szociális ügyekben náluk jártasabb személyek is voltak. És ez látszik abból az esetből is, amely, ha úgy tetszik, írott (és íratlan) szabályok sokaságát sérti meg, és amely ijesztően példázza, mi mindenre lehet használni ezt az intézményt. Történt ugyanis,

hogy a település jegyzője nem tudván másként megoldani az iskolában történt fejte-tűfertőzés kérdését, összehívta a kisebbségi önkormányzatot, hogy oldják meg közösen a problémát. Ez megítélésünk szerint egészségügyi kérdés, amely persze szorosan összefügg a szociális viszonyokkal, azonban semmilyen körülmények között nem fogalmazódhatna át etnikai kérdéssé.

A kisebbségi önkormányzat szerepének tisztázatlansága, valamint a személyi összefonódások folytán a falu cigány lakossága elsődlegesen szociális problémái megoldását, enyhítését várja választott képviselőitől. A kisebbségi önkormányzat tevékenységéről érdeklődésünkre a természetbeni segélyezés különféle formáit említették elsőként: az ételmiszer- és vetőmagosztást, az iskolás gyermekek étkeztetésének és iskola-kezdésének, valamint a villanyszámla fizetésének támogatását. Ez volt az egyik olyan lényeges szempont, melynek alapján a kisebbségi önkormányzat tevékenységét, hasznosságát értékelték, és a két választási ciklus kisebbségi testületeit összevetették egymással.

1998-tól napjainkig – a második választási ciklus

A második ciklusban, 1998-tól kezdődően a kisebbségi önkormányzat arculata, tevékenysége igen sokat változott. A változás javarészt a kisebbségi önkormányzaton belüli erőviszonyok módosulásának tulajdonítható. A kisebbségi önkormányzat elnöki pozíciójába a korábbi időszak meghatározó figurája, Ágas Gyula helyére Kosaras Dezső került. A testület harmadik tagja Setét Elemér lett.

Kosaras szerepének előtérbe helyeződése mögött az 1998-as önkormányzati választás kudarca húzódik meg. A 1994-ben oly jól bevált választási koalíció a cigányság időközben megerősödött megosztottsága, szétziláltsága miatt nem tudott újra létrejönni. A megosztottságot jól példázza az a tény is, hogy a kisebbségi önkormányzat három képviselői székére harminckét jelölt pályázott, szinte minden nagyobb család elindította a maga jelöltjét, több család nem is egyet. A választás végeredménye nemkülönben: a kisebbségi önkormányzat vezetője az a Kosaras Dezső lett, aki sikerét paradox módon javarészt a falubeli parasztság szavazatainak köszönheti. Ugyanis a kisebbségi törvény értelmében a kisebbségi önkormányzat tagjait a helyhatósági választásokkal egy időben nemcsak az érintett kisebbség, hanem a település egésze választja. Kosaras támogatói bázisát ismerve föltételezhetjük, hogy a választási eredményekben a többség szavazatai döntő szerepet játszottak.

Az új elnök, Kosaras Dezső kisebbségi politikáról vallott nézetei olyannyira eltérnek Ágas nézeteitől, és olyannyira dominánsan érvényesülnek a jelenlegi, második választási ciklusban, hogy személyénél – ahogy az előző részben a korábbi időszak meghatározó figurája, Ágas esetében tettük – érdemes egy kicsit hosszabban elidőzni.

1944-ben született egy közeli szlovák városban. Családjá közvetlenül a háború után települt át a Hernád völgyébe. Szüleit „egyszerű, rendes emberekként” írta le, akik „beálltak a sorba, és csinálták ők is, amit csinált a nép”. Édesapja asztalos volt, meghalt a háborúban, édesanyja napszámba járt a faluba és az erdőre. Dezső gyerekejjel gyakran vele tartott, „hogy keservesen fel tudjanak nevelkedni”, kőművesszakmát tanult Miskolcon. A szocialista munkaerőpiacra – a szalakótai cigányság nagy többségéhez hasonlóan – sikeresen tagozódott be. Több helyütt dolgozott, mindenütt tartósan, hosszabb ideig egyhuzamban. Így például a százhalombattai olajfinomítóban, a vasútnál és a vízmű-

veknél. Ez utóbbi helyen tizennyolc évig, ahol brigádvezetővé is előléptették. Mindközben a tsz-be járt napszámba, és „*maszekoskodott mint kisiparos, másodállásban*”, közművesként. Többnyire „szocpolos” házakat épített, de idővel a környékbeli tanácsok, majd később az önkormányzatok is megrendelőivé váltak. Hidakat, erdei utakat épített számukra. Jelenleg mezőgazdasági és faipari vállalkozó, kétszáz hektár erdője, legelője és szántója van, állatokat is tart. Mezőgazdaként – a falubeli nagygazdák megítélése szerint – nem túl sikeres, azonban a fakitermelésből kiemelkedően jól megél ő is, családja is. Az évszaktól függően három–tíz napszámot foglalkoztat az erdőn. Azonban a szalakótai vállalkozóktól eltérően nem alkalmaz falubelit, munkásait a szomszédos falvak nem cigány lakosai közül toborozza.

A falu nem cigány lakossága dolgos, szorgalmas, takarékos embernek tartja, aki „*magá építette a házát, és nem vette rá fel a szocpoli*”. Jó híre talán annak tulajdonítható, hogy azok a normák és értékek, melyeknek alapján az egész életét szervezi, az ő esetében közelítenek leginkább a falu parasztságának értékrendjéhez. Azonban az elismerésbe mégis vegyül némi „vállvergető lenézés” a parasztság soraiba törekvő ambiciózus cigány ember iránt.

Jelenleg tehát ő a kisebbségi önkormányzat elnöke, valamint a képviselő-testület egyetlen cigány tagja, egyben a szociális bizottság elnöke. Önkormányzati pozíciói mellett számos társadalmi funkciót is betölt: a református egyház presbitere, a Vadász-társaság intézőbizottságának a tagja, valamint a *Szabadulás a Ridegből Kistérségi Cselekvési Program* mobilizátora, térségi menedzsere. A politikába a rendszerváltás után kapcsolódott be, amikor is a kisgazdapárthoz csatlakozott. A választásokon is kisgazdaszínekben indult. Egy ideig, közvetlenül annak létrejötte után a Phralipe szervezet tagja is volt. Láthattuk: ekkor még a cigány szervezetek politikai nézetei nem artikulálódtak olyan világosan, hogy Ágas és Kosaras, a két kisebbségi politikus ne fért volna meg egy platformon. Azonban a köztük feszülő ellentétek miatt Kosaras hamarosan elhagyta a szervezetet. Talán emiatt is hajlamos azóta a civil szerveződések dologtalan, csak a külső segítségre váró intézményekként látni.

Kosaras irányítása alatt a kisebbségi önkormányzat tevékenysége látványos fordulatot vett. A korábbi programok megszűntek, illetve jelentősen módosultak. Az egykori cigánytalálkozó kétéves szünet után falunap formájában folytatódott. A falunap nem a cigánytalálkozó hagyományait követte, mint ahogy a mögöttes ideológia is megváltozott. Célja nem elsősorban a cigányság kultúrájának, hagyományainak ápolása, hanem inkább a cigányság „közelítése” a falubeli parasztsághoz. A második ciklusban a kisebbségi önkormányzat által nyújtott természetbeni segélyezés is jelentősen visszaszorult. Hasonlóan a kulturális programhoz, itt is látványos változás tapasztalható. A vetőmagosztás célcsoportja korábban kizárólag a cigányság volt, most a cigány és nem cigány lakosok egyaránt. Az igénylők tehát etnikai hovatartozásuktól függetlenül részesülhettek az ily módon igencsak felaprózott támogatásból.

A kisebbségi önkormányzat programjainak változása mögött a jelenlegi vezető sajátos asszimilációs törekvéseit látjuk. Erre utal az a program is, amelynek korábban nem volt hagyománya, és amelyet a kisebbségi önkormányzat a református egyházzal közösen szervezett: egynapos kirándulást az iskolás gyerekek részére Debrecenbe. A körjegyzőség mindhárom településének gyerekei mehettek, függetlenül etnikai vagy vallási hovatartozásuktól.

Kérdés persze, hogy törekvésének háttérében milyen okok húzódnak meg. Talán az a vonzalom, amelyet a polgármesteri szék kelt benne, és amely miatt a cigányság ér-

dekei mintegy feláldozódnak? Vagy inkább az a szerepzarar, amelyet az önkormányzatban betöltött pozíciói halmozódása eredményez, azaz hogy szociális bizottsági elnökként nemcsak a cigányság, hanem a falu egészének érdekeit kell nézni? Esetleg az, hogy Ágással ellentétben az ő referenciacsoportja nem a fővárosi cigány értelmiség, hanem a falu parasztsága. Ebből eredően talán azokat a paraszti értékeket és életmódelemeket szeretné a falu cigányságában látni, amelyek számára a társadalmi érvényesülést és a viszonylagos megbecsültséget alapozták meg? És talán önnön integráltsága sem engedi láttatni vele, hogy a cigányság – még Szalakóta cigánysága is – milyen gyenge szálakkal kapcsolódik a többségi társadalomhoz.

„Még hátravan két év...”

A kisebbségi politika két meghatározó személyisége, Kosaras és Ágas nézetei jelenleg több ponton is látványosan ütköznek. Két aktuális eseményre mutatnánk rá, amelyek jól szemléltetik szembenállásukat.

Elsőként az iskolaigazgató-választás körüli vitát említenénk. A falu általános iskoláját a körjegyzőség három községe közösen tartja fenn, így az igazgató megválasztásához a három település önkormányzatának egyetértése szükséges. Tekintettel arra, hogy az iskolában tanuló gyermekek 95%-a cigány, a kisebbségi törvény javaslata szerint a kisebbségi önkormányzatnak véleményezési joga, Kosaras Dezsőnek pedig testületi tagsága folytán szavazati joga volt az igazgató kinevezését illetően. Az igazgatót „cigányellenesnek” mondták a faluban, ezért a kisebbségi önkormányzat két tagja, Ágas és Setét élni kívánt véleményezési jogával. Álláspontjukat szerették volna írásos formában a képviselő-testület elé terjeszteni. Azonban Kosaras, akinek a kisebbségi önkormányzat elnökeként aláírási joga van, nem írta alá beadványukat.

A roma jogvédő iroda kérdése – noha ennyire közvetlenül nem érinti a kisebbségi önkormányzat tevékenységét – talán még látványosabban mutatja a két vezető eltérő politikai nézeteit. Ágas roma jogvédő iroda létrehozását tervezi, amelyhez jelenleg pályázati forrásokat keres. A korábbi évek gyakorlata volt, hogy a cigány szervezetek pályázatait egyéni mérlegelés nélkül, szinte automatikusan támogatta mind a kisebbségi, mind a települési önkormányzat. Azonban a Phralipe pályázatát Kosaras a kisebbségi önkormányzat részéről nem látta el aláírásával. Úgy tapasztalja, hogy a faluban nem éri hátrányos megkülönböztetés a cigány lakosságot, ugyanakkor egy jogvédő iroda vizsályt szítana a parasztság és a cigányság között.

A kisebbségi önkormányzat jelenlegi tevékenységével nem csupán politikai vetélytársa elégedetlen, hanem sokan a település cigány lakosai közül is. Nehezen értik, hogy míg korábban Ágas szinte bármikor elérhető volt számukra, addig Kosaras szinte alig, még akkor sem, ha oly fontos ügyekről van szó, mint a gyermekek ösztöndíjpályázata. Otlétünkör épp egy ilyen esemény borzolta a kedélyeket. A cigány származású diákok több alapítványtól csak abban az esetben kaphatnak tanulmányi ösztöndíjat, ha a kérvény mellett a kisebbségi önkormányzat etnikai hovatartozást igazoló támogatása is szerepel. Azonban Kosaras ezt az igazolást nem állította ki, mondván, hogy ne etnikai, hanem szociális alapon kapjanak a gyerekek ösztöndíjat.

A fentebb részletezett segélyezési szisztémával sem értenek egyet a cigány lakosok. Összességében azt mondhatjuk, hogy becsülik Kosarast, azonban felróják passzivitását, a kisebbségi önkormányzat tevékenységi körének szemmel látható szűkülését.

Az önkormányzat vezetői és a Polgármesteri Hivatal dolgozói is kedvezőtlenül ítélik meg a kisebbségi önkormányzat működésének változását. Kosarasról azt tartják, hogy a tárgyalási helyzetekben nem konstruktív, és a kisebbségi önkormányzat adminisztratív ügyeinek vitelében sem mozog otthonosan, „*egy pályázatot sem tud egymaga, segítség nélkül megírni*”. Ténykedéséről mókás anekdotákat zengenek.

Az igazsághoz tartozik, hogy az előző ciklus aktivitásai ugyan minden esetben Ágas nevéhez fűződnek, azonban, ahogy utaltunk rá korábban is, nem minden esetben a kisebbségi önkormányzat testületéhez. Tevékenységét három intézmény, a kisebbségi önkormányzat, a *Szabadulás a Ridegből* program, valamint a Phralipe szervezet vezetőjeként végezte. Mivel a különböző intézmények működése nem különült el egymástól világosan, így a más szervezetnél elért eredményeket gyakran a kisebbségi önkormányzatnak tulajdonították. A kisebbségi önkormányzat eredményesebb működése mögött tehát a civil szervezetekkel való összefonódását is látnunk kell. Ez biztosította ugyanis az információáramlás és a forrásteremtés maximalizálásának lehetőségét, azonban paradox módon Ágas korábban bemutatott marginalizálódása is erre az okra vezethető vissza.

Végső soron mindez a kisebbségi önkormányzat jelenlegi működésére is kihat. A Kosaras Dezső-féle „asszimilációs trend” azért tud dominálni, mert a vele szemben álló politikai csoportok nem rendelkeznek elegendő erővel, befolyással. Ágas hitelét veszítette, hiszen a korrupció vádját nem könnyű lerázni magáról, noha egyre többen gondolnak nosztalgiával arra az időszakra, amikor ő volt a kisebbségi önkormányzat vezetője.

Indulj el egy úton, én is egy másikon...

Abból adódóan, hogy a kisebbségi törvény mint kerettörvény rendelkezik a feladat- és hatáskörök felől, a cigány kisebbségi önkormányzatnak Szalakótán is magának kellett meghatározni a helyét, szerepét a falu életében. Azt pedig, hogy ezt miként teszi, javarészt a politikai erőviszonyok határozzák meg. A két választási ciklus aktivitását összevetve, durván számítva két pólus különül el a település kisebbségi politikájában. Egyfelől a jelenlegi vezető, Kosaras Dezső által fémjelzett „asszimilációs” irányzat, amely a cigányság etnikai, kulturális másságát talán kevésbé képviseli, sőt mintegy feláldozza a társadalmi tagságért cserébe. A másik póluson – jelen állás szerint Kosarassal szemben – fogalmazódik meg az Ágas-féle irányzat, amely a cigányságot, mint etnikumot önálló politikai és kulturális entitásként szeretné látni, amely valódi kisebbségi jogokkal bír. Mindez megmutatkozik a programokban is. Mindkét ciklusra bizonyos (minimális szintű) kulturális tevékenység, valamint (ugyancsak minimális szintű) szociális programok jellemzők. Azonban a programok mindegyike jelentős alakváltozáson ment keresztül. A cigánytalálkozó, amely a cigány hagyományok ápolásának egyetlen fóruma volt, két év szünet után falunap formájában folytatódik. A vetőmagosztás már nemcsak a cigányságot célozza meg, hanem a parasztság szegényebb csoportjait is. Az eltérés hasonlóan látványos a tervezett programok körüli nézeteltérések tükrében. Míg például a kisebbségi önkormányzat korábbi elnöke, jelenlegi tagja, Ágas Gyula civil szervezete nevében roma jogvédő irodát szeretne nyitni, addig ezt a jelenlegi vezető igyekszik megakadályozni.